

kohol veszedelmes Uradalmatok ellen az igaz Hazafiúság! — Délután Révaihoz mentem beszélgetés kedvéért. Álmából keltettem föl őtet ebéd után, mivel az egész múlt éjjel semmit sem aludt, Magyarra fordítván Schedius kérésére azon levelezést, mely Pálffy Gróf és Dauoust Frantzia Generál között folyt a' Magyar Neutralitásról. A' németiség József Nándor Ispán kivánságára Tekintetes Schedius Lajos tollából folyt. — Ma nyertem költsön olvasni a' Pesti Lutherus Tiszteletes Úr fijától Molnár Józseftől illy tzimű könyvet: Lutheranus; seu Historia Reformationis Breviter comprehensa. — Libellus, Lectioni Iuventutis Inferioris ordinis Destinatus et conscriptus a' Io. Christophoro Froebingio, Conrect. Lycei, quod est Hannoverae, Neostad. — Editio secunda, auctior emendatiorque. Nunc in Latinum sermonem conversus et Iuventutis Scholasticae usui est Dicusus. — Leucopetrae. Apud Fredericum Severinum. MDCCLXXXIV. — Igen gyönyörű. Rövid foglalatót nyújtja ez a' munka a' Reformáció történetének. Tsak az a' kár benne, ítéletem szerént, hogy az Igazságokat néhol igen Intoleranter adja elő az Ifiaknak, kikbe az Intolerantismus sok károkat okozhat, mivel nem birnak még olyan észszel, mely tudná bennök a' tüzet mérsékelni. — Vigyázton vigyázva el köll a' könyvtől mindent hártani olyant, a' mi a' Felebaráti szeretetet a' Religio miatt gyűlölséggé változtathatná. Luthernak ezen könyv elejébe helheztetett képében valami fölséges észnek vonásai látszanak lenni.

8. Ma tiz óraker Pompás Misét kölletett vala hallgatnunk a' szerentsés hadakozásért, mellyen a' Tanítók nagyobb részént jelen valának.

Néh. SZÉCHY KÁROLY másolatából.

BAJZA JÓZSEF AKADÉMIAI MUNKÁSSÁGA.

(Második közlemény.)

Tudósítás¹ Illy czímű kéziratról: A' naptárok' értelmesítésük.
Irta Horváth Sigmund.²

Mennyire véleményadó ezen kéziratról itélni tud, azt mondhatja, hogy benne a' tárgyak csak ugy futtában és hiányosan vannak előadva 's korán sem olly kimerítőleg, mint az olvasó közönség a' tudós társaság' kezéből méltan várná: megvallja azonban véleményadó egész őszinteséggel, hogy ezen kéziratra nézve magát mint a' historiai osztály' tagját competens birónak nem tekintheti, mert a' mi kevés chronologia foglaltatik benne, az inkább az *astronomiai* mint *historiai* chronológiához tartozik, a' kettő között pedig nagy a' különbség; *amaz* az égi testek' egyforma mozgásai iránt tett vizs-

¹ Főtitkári iratok. 1836. év, 4. sz.

² Horváth Zsigmond (1782—1845) ezen munkája nyomtatásban nem jelent meg; felemlíti Szinnyi Magyar Irók IV. 1307. l.

gálatokon álapodik 's az astronomiának tárgya, *emez* az emberi önkény szabta időszámítások felől szól, mellyekkel egy vagy más nép e' vagy ama' korban élt, 's a' historiához csak ez utóbbik tartozik. A' mi pedig nem chronologiai ezen kéziratban, mint például: az *atmosphæra, szél, eső, harmat, köd, hó, fagy, jégeső, dér, égi háború, electricitás, földrengés*, 's tb. efféléiről tartott tanítások, ismét nem historiához, hanem physikai tudományokhoz tartoznak; ez okból e' kéziratot egy olly tagnak gondolná véleményadó kiadatni, ki a physikában is általánosan, különösen pedig az astronomiai chronologiában jártas volna. Pest, július' 2d. 1835.

Bajza József r. t.¹

Vélemény ² illy czímű kéziratról: A' Valkói Amazon. IV. felvonásban. Szerző Hoblik Márton. ³

Midőn véleményadó e' jelen színdarabot első ízben azok között olvasá', mellyek az 1833. évi drámai jutalomra a' tudós társasághoz beküldettek, az akkori bíráló küldöttségnek azon tagjaival volt egy véleményben, kik benne semmi figyelemre méltót nem találtak. Azóta e' munkáját a' szerző visszavévén, ugy látszik, által dolgozá: de véleményadónak újra meg kell vallania, hogy ezen másodszeri dolgozás felől sem ítélt kedvezőbben. Dramai actio most sincs benne, hanemha valaki az ágyudörgést, fegyvercsattogást, csatazajt, hazafiúi és hősi kérkedő nyilatkozatokat actionak venné, de véleményadó nem illy actiót tart szükségesnek dramában, mert ha a' testi mozgás, vagy pusztá történetek dramai actio volnának, akkor a' drama csak dialogusai által különböznék egyéb, történeteket előadó, költeményektől. Dramában mindennek előhaladásban kell lennie, 's a' személyek' belsejéből okok és következmények' láncolatán kifejtődnie, a' lélek' szabad akaratának küzdésben kell mutatkoznia egy nagyobb hatalommal és erős akadályokkal, 's illyen 's ezekhez hasonló ingredientiaíkból fog annak utána az, a' mit actionak nevezünk, előállani. Ezen darabnak a' mozdulhatatlanság és megfeneklés fő bélyegei; az ugy nevezett *Valkói Amazon*, a' darab' fő személye, már az első felvonásban eltökéli, hogy Valkó várát az ostromló töröknek fel nem adandja, habár omladékai alá lesz is kénytelen magát temetni. Ezen eltökélést, hogy bővebben elhagyjuk, többször is ismétli három felvonáson keresztül, míg végre a' negyedikben katonáitól elárultatik, megkötöztetik és Solimán' táborába vitetik, s' a' védett vár török-hatalomba kerül. Ezen első eltökélésen túl az Amazon' lelkében semmi oly változás nem történik, mellynek a' történetre befolyása volna. Már maga e' tárgy, így a' mint a'

¹ A jkv. 142. p. szerint a kéziratot a szerzőnek visszaadták; a többi bíráló Nyiry János és Perger János volt.

² Főtitkári iratok. 1836. év 4. sz.

³ Hoblik Márton (1791—1845) e színművét megemlíti Szinnyei is.

szerző felhasználta, drámára igen szerencsétlen választás volt ; mert ostrom, vitézi ellenállás, szilárd eltökéltség, magokban gondolva, érdekes situatiokat felvenni nem alkalmasak, sőt ezek bizonyos lelki nyugalmat tesznek-fel, a' mi négy felvonáson végig, változatlanúl, nem lehet drámának tárgya. A' darabban semmi bonyolódás nincs és semmi csomónak feloldása, ha csak azt nem nevezzük feloldásnak, a' mi minden ostromnak vége szokott lenni, t. i. vagy feladása a' várnak vagy halál, vagy végtére győzödelem. *Prodanovics* — az ostromlottaknál százados — mindjárt az első jelenésben felteszi magában 's meg is igéri Amurathnak, hogy asszonyát el fogja árulni és a' várat török-kézbe játszani, azonban csak a' negyedik felvonásban teljesíti föltételét, a' nélkül, hogy ezen halasztásnak egyéb okát látnók, mint azt, hogy a' szerző három felvonáson végig dialogisáltassa személyét. E' két eltökélésen, t. i. az Amazonén és Prodanovicsén túl, az olvasót csak a' személyek' egymás iránti viszonyaik érdeklik, mellyekkel megismerkedvén, unalommal kell letennie kezéből a' kéziratot.

Két pont van ezen drámában, melly érdekes jelenésre adhatott volna a' szerzőnek tárgyat ; az t. i., midőn az elszánt Valkói Amazon megtudja, hogy férje és két gyermeke az ostromló török táborban vannak fogva ; másik, midőn Rustán, török nagy vezér, Perényi Pétert, az Amazon' férjét, azon czállal küldi Valkó' várába, hogy nőjét beszélje rá a' vár általadására. Ezek patheticus scenákra adtak volna alkalmat, de a' szerző nem bírt velök, mert indulatokat épen nem tud festeni, 's általában nem bír poetai lélekkel.

Mi a' személyek' karakterét illeti, azokban semmi igazság, semmi természet. A' *Valkói Amazon* egy túlságig vitt hősné, mellynek karakterén legkisebb asszonyiség sem csillámlik keresztül. Ő erőnek erejével a' világ' legnagyobb hősei közé akarja felvinni nevét, 's midőn az árulók által megkötötztetvén, fegyverei elvételnek, 's halhatatlanságában megháborítatik, fogaival akarja össze harapdálni árulót. Olly dolog, melly a' mellett, hogy épen nem asszonyi kirekeszt minden hősi méltóságot 's paródiai nevetséggé alacsonyodik. *Árky Karolinának*, a' leánynak, karaktere hasonló szellemben van tartva. Ezen hős-kisasszonyka fegyverrel kergeti a' férfiakat harczba. *Prodanovics* és *Pribék* fondor karakterek akarnának lenni, de igen ügyetlenül vannak festve : sehol sem mutatják-ki előttünk különös tehetségeiket 's egész cselekvések egymás közti suttogásból áll, mellyet az Amazon is kihallgat egy izben, a' nélkül, hogy valamit tenne ellenök. A' magyar védsereg' többi tagjai mind egyforma alakú hősek, kérkedő hazafiak 's szájokból örökké dicsekedést hallani ; egyiket a' másiktól csak nevénel, nem karakteri vonásánál, fogva lehet megkülönböztetni. *Perényi*-nek sokkal kisebb szerep adatott, hogysem belőle megismerhetnénk. A' törökök' festésében a' szerző, úgy látszik, Körner' Zrinyiét vette előképül. Solimann itt épen azon nevetségés kérkedő, ki szünetlen a' világot fenyegeti össze morzsálni, mint Körnernél 's itt is, mint Körnernél, végtére

semmit sem viszen végbe, mert a' vár csak árulás által jut birtokába. A' többi török ismét mind egy alakú, szolga és sultánja előtt hizelkedő, egész a' csömörlésig. — Új situatio egyetlenség sincs ez egész dramában, a' mi lehetett volna érdekes, annak, mint felebb érintett, nem tudta hasznát venni a' szerző.

A' darab' elrendelése nem rossz, de ez az igen egyszerű, 's mintegy önmagát elrendelő tárgynak, nem pedig a' szerzőnek érdeme. A' nyelv sok helyt tűrhető, de néha igen is mesterkélts és dagályos; imitt-amott erőltetett új szókkal elhintve, például *menék*, *menedék*; *tör*, *törvény*; *köteg*, kötelesség helyett. A' versek nem épen rosszak, de a' beszédben nincs semmi numerus.

Az eddig mondottakból önkényt következik, hogy a' jelen szín-darab a' tudós tarsaságnak kiadásra nem ajánlható.

Bajza József.¹

* * *

Warga Istvánnak illy című értekezését.² »Az Országstudomány' fejlődésének és történetének alapvonati, az o világtól fogva Napoleon' megbuktáig« ámbár ohajtottam volna, hogy benne elhatározottabb ítélet uralkodnék, adatai miatt eléggé érdekesnek és hasznosnak tartom a' Tudománytárba leendő fölvételre.

A' kézirat öszvesen 5—6 nyomtatott ívet fog adni. A' heti ülés' bölcseségére bízom annak elhatározását, valljon czélszerű-e a' Tudománytárt illy hosszú értekezésekkel megtölteni 's ez által annak kötetait a' különbféleség és változatosság' érdemétől, a' mi folyó-iratban nem kis érdem, megfosztani?

Bajza József rendes tag.³

Vélemény⁴ illy című kéziratról: »Fiesco' összeesküvése Genuában. Köztársasági szomorújáték 5 felv. Irta Schiller Fridrih. Megjelent 1783. Fordította Nagy Ignác.«⁵

Fiesco olly műve a' Schilleri szellemnek, melly lényeges hibái ellenére is, örökre fenn fogja magát tartani a' színpadokon 's örökre hevíteni olvasóját és hallgatóját azon sok szép és nagy, az emberiség' ügyét legközelebről érdeklő, gondolatokkal, mellyekben olly gazdag. Ez okból ohajtaná véleményadó, hogy e' nevezetes mű nyelvünkre gonddal és művészi szorgalommal fordíthatnák. De a' ki

¹ A jkv. 15. p. szerint a vélemény elfogadtatott; a másik bíráló Döbrentey Gábor volt.

² Főtitkári iratok. 1837. év, 22. sz.

³ A jkv. 142. p. szerint a vélemény elfogadtatott; megjelent a Tudománytár 1837. évi II. köt.

⁴ Főtitkári iratok 1837. év, 22. sz.

⁵ Nagy Ignác (1810—1854) e fordítása úgy látszik javított alakban megjelent 1843-ban a Színműtár IV. kötetében, mert a jkv. 208. p. szerint a fordítás visszaadatott; a másik bíráló Tóth Lőrincz volt.

általában illy nagyobb jelentésű költői művet fordítani óhajt, annak nem elég, hogy azon nyelveket, mellyről és mellyre fordít, tökéletesen értse és bírja, hanem ezen felül szükség, hogy maga is némi költői tehetségekkel és hajlékony ízléssel megáldatott legyen, különben eredetie' szépségeit sem felfogni, sem visszaadni nem lesz szerencsés. A' jelen fordító ezen költői tehetségnek és ízlésnek lászik híjával lenni. Fordítását nem lehet épen rossznak mondani, de olly igen középszerűnek, mellyet most már, midőn nyelvünk napról-napra hajlékonyabbá, szebbé válik, midőn reményünk lehet, hogy Fiesconak egy a' lehetőségig tökéletes fordítását nyerhetjük, mihelyt a. munkához nyelvművész fog nyúlni, a' tudós társaság által kiadatni, véleményadó károsnak tartana.

A' fordító sokat nem tud, mit fordítónak és Schiller' fordítójának tudni kellene, hogy szerencsével dolgozhassék. Nem érti például, mi az a' játékszíni nyelv; feledi, hogy itt hallgatóknak kell írni, nem pedig olvasóknak 's hogy ezen okból kerülni kell minden mesterkéltten alkotott, hosszas periodusokat, habár azok magokban véve kerekdedségöknél fogva szépek volnának is. Szinpadra egyszerű, rövid, szaggatott beszéd való különben ha a' hallgatónak kell azt még hallás után szétbonczolgatnia, hogy minden részleteiben felfogassa, akkor színmű' előadása nem igen lesz édelhető. Illyen a' sok közül e' kettő:

»Csodálom mindkettőnkben az ég' finom számolását, a' testnek szívét tagjai' undok sebeivel gyógyítani akarót.« És

»Ezt legalább, minden tehetségek felett szemlét tartván, sem találtam volna ki soha.«

A' fordító Schiller' characteristicus, és olly igen festő beszédét nem bírja visszaadni, vagy elhagyogat kárral, vagy toldoz nyereség nélkül, például:

Eine Galanterie : *mitsem jelentő udvariság.*

Ich vertraue euch etwas — einen Gedanken : *egy gondolatomat fogjátok megtudni.*

Einen Lorbeer verdiente der Wille, aber die That wäre kindisch : *borostyánt érdemlő az akarat, de a' tett gyermeces lenne.*

Du bist bey manchem Cavalier herumgekommen : *kevés uraság körül fordultál meg.*

Aber einen Dummkopf verbitt' ich : *de ostobának nem mondatom magamat.*

A' fordító nem tudja hol kell és hol nem lehet elhagyni a' névmást és articulushozokat. Például:

Da er noch Fiesco war : midőn még Fiesco volt.

Fiesco szereti hugát, e helyett : az ő hugát.

Das nenn' ich Credit ! : *Ezt nevezem hitelnek.*

A' fordító rosszul, néha magyartalanúl, helyezi a' szavakat. Például : *Büszke illedelemmel, nyájas fennséggel ; e' helyett : illedelemmel büszke, fennséggel nyájas.*

Az én vétkem-e, hogy vannak a' grófnak szemei? E' helyett: az én vétkem-e, hogy a' grófnak szemei vannak?

Valódi komoly véleményed ez? E' helyett: S' ez valódi komoly véleményed?

Visszaléptem-e volna? E' helyett: Visszaléptem volna-e?

Menj, Fiesco' gyalázata nem emelhet hozzám egy Calcagnot, de az emberiséget elsüllyeszti. Ezt így lehetett volna adni: Fiesco gyalázata nem egy Calcagnot emel fel hozzám, hanem az emberiséget süllyeszti le.

A' fordító gyakran rosszúl adja vissza az értelmet és némellykor eredetiét épen nem érti. Például:

Ich habe in meinen Räubern das Opfer einer ausschweifenden Empfindung zum Vorwurf genommen: *Rablóimban a' kicsapongó érzelem áldozatja kárhóztatott.*

Blendend, nála: *tündöklő.*

Hinter jedem seiner Gedanken: *gondolatának végén.*

Festnacht (éji ünnep) nála: *farsang.*

Geschickt, nála: *hirtelen.*

Der sein exercitium aus dem Stegreif macht: *Ki tanulmányinak minden ágaiban jártas.*

Kedvény nála, Laune, a' mi régóta szeszélynek mondatik már.

Trosz: *pórrakás.*

Ehrgeizig: *elég bátorságú.*

In der Verwüstung zu ernten: *zavarban aratni.*

Du hast ein Gebäude umgerissen: *te egy épületet szaggattál össze.*

Végre a' fordító nyelvhibákat is követ-el, például, *enyimek* enyéim és *összál* ossz helyett stb.

Nem lévén reménysege véleményadónak, hogy a' fordító képes legyen tetemes hibáit megjobbítani, a' kéziratot föltétel nélkül visszaadhatónak ítéli.

Bajza József r. t.

Vélemény¹ illy czímű kézitróról: Az angol Leslie és Drummond familiák' magyar származásokról és az elsőnek Balkány praedicatúráról értekezik Kállay Ferencz rendes tag.²

Ezen értekezésnek, melly sűrűn tele írt heted fél ívet teszen, csak egy kis része szól a' czímben nevezett két angol családról, a' többi etymologiai nyomozás a' *seneschall*, *mareschall*, *balkány*, *bakony*, *pék* 'stb. szavak felett.

Vélemény-adó az értekezés' historiai részéről azt hiszi, hogy annak kevés becse van. Magyar eredetű család külföldön több van s'

¹ Főtitkári iratok. 1838. év, 21. sz.

² Kállay Ferencz (1790—1861) ezen értekezése a Tud. Gyűjt. 1838. V. és VIII. f. jelent meg.

lehet: de ha sem a' külföldi historiában nevezetes szerepet nem játszik, sem történetének megírása által a' historiára valamely szembetűnő világosság nem derül, akkor kár az időért, melly írására fordított. Az értekezés philologiai része teljességgel nem függ össze a' historiaival 's azt jobb is volt volna elválasztani, mert így egybe kötni minden jó rend ellen van. Véleményadó kénytelen megvallani, hogy az értekezés' ezen részével sincs megelégedve. Az öszve hasonlítások, következtetések igen könnyeden, hogy ne mondjam könnyelműleg vannak téve és az olvasó nehezen fogja elhithetelni magával ezen fejtegetések' valóságát. Meg lehet hogy véleményadóban nagyobb is az antipathia az illy féle etymologisálások ellen mint sem kellene, és szerfelett szigorúan ítél, midőn azt mondja, hogy ezen értekezés nem olyan, melly a' Tudománytárba felvétethetnék; azért azon esetre ha a' szerző ez ítélettel nincs megelégedve, mind a' mellett, hogy a' tudománytári értekezések csak egy tagnak szoktak kiadatni, kéri a' tekintetes tudós társaságot, méltóztassék azt másnak is vizsgálat végett kiadni, lehet, hogy más kedvezőbbben ítélend felőle.

Mindenesetre azonban szükségesnek tartja véleményadó megjegyezni a Tudománytár' szerkesztője könnyebbségére, hogy ha ezen értekezés elfogadtatik, a' szerző igazítsa ki, mert sok nyelv, orthographiai és írás hibák vannak benne. *Bajza József r. t.¹*

Vélemény ² illy című kézitről: Utazás a' quarnerói szigeteken.

Ezen útleírásban kevéssel van több, mint ennyi: Itt hajóra szálltunk csendes vagy szeles időben; itt ebédeltünk; itt lovagoltunk kocsik' nem létében; itt megháltunk. Illy útleírások, mint könnyű átlátni, sem nem tanítanak sem nem mulatnak. Az íróban nincs észrehevő és reflectáló tehetség és nincs phantasia, mellyeknek egyike vagy másika által érdekessé lehet tenni még olly kopár utazást is, millyen volna például Pesttől Soroksárig. Véleményadó nem ajánlhatja ezen kéziratot a' Tudománytárba, lehet azonban, hogy igen is részrehajlatlan akarván lenni, minthogy a' szerzővel közelebbi ismeretségben áll, épen ez által a' másik túlságba tévedt, 's ítéletében kelletinél szigorúbb volt, ez okból nem ártana, ha e' kézirat még egy tagnak adatnék vizsgálat végett. Pest, nov. 19. 1838.

Bajza József r. t.³

* * *

¹ A jkv. 9. p. szerint az értekezés visszaadatott a szerzőnek.

² Főtitkári iratok. 1838. év, 21. sz.

³ A jkv. 216. p. szerint Császár Ferencz ezen művét a Társaság a szavazás előtt felolvastatta s a 223. p. szerint 14 szavazat közül 10-zel a Tudománytár számára felvette; megjelent a Tudománytár 1839. évfolyamában.

Kállay Ferencz¹ rendes tag' illy című munkáját »A' Keleti nyelvek' magyar történeti fontosságáról« futólag áttekintvén, nehogy vagy Kállay uron, az el nem fogadás, vagy a' Tudománytáron az alfogadás, esetében méltatlanság történjék, őszintén kinyilatkoztatom, hogy, ki a' jelen értekezésről alaposan ítélni akar, annak jártasnak kell lenni a' török, persa és az arab nyelvekben, miután pedig az én nem vagyok, nem érzem magam' e' tárgyban competens bírónak, hanem véleményem az volna, hogy a' kézirat olly tagnak adatnék, ki historiai tudománya mellett, ezen nyelvekben is jártas volna. Illyennek gondolnám például Gévay Antal levelező, vagy Nagy János rendes tagot, de kivált az elsőt, ki mind a' keleti nyelvekben, mind a' történettudományban jártasnak bizonyítja magát.

Bajza József r. t.²

* * *

Átolvasván a' történettudományi osztály' tagjai ezen című értekezést: *Igaz-e, hogy a' történetírásban hátrább áll az új kor a' réginél?* azt itéli felőle, hogy az inkább csak szaválásra készült rövid elmélkedés, mint mélyebb tudományos vizsgálat, ugyan azért az Évkönyvekbe nem való, hanem inkább a' Tudománytárba.

Pest, nov. 20. 1839.

Bajza József.³ Jerney János. Luczenbacher.

Vélemény⁴ illy című értekezésekről:

1. Újan egyszerűtett magyar betűrend kis észrevétellel a' Tudománytár' 7. kötetében javasolt egyszerű betűk iránt, Fojtényi Cassiántól.⁵

2. A' magyar ábécze' ügyében, Benczúr Jánostól.⁶

3. A' magyar nyelvtani hangok s' hangjegyekről, Hodosi Karacsony Lázártól.⁶

4. Egyetemi ABC. Ugyan attól.⁶

Azon czélből adatván ki ezen kéziratok, hogy vizsgáltassék meg, valljon, az egyszerűtendő betűk' ügyén túl, foglalnak-e magokban olly nyelvtudományi tanításokat, vagy új nézeteket, melyekért méltók volnának a' Tudománytárban közölni, van szerencsém elöadni: hogy a' két első számú értekezés egészen az egyszerűtendő betűket tárgyalja; a' harmadik számú tanításokat tart ugyan a'

¹ Kállay ezen műve a Tudománytár 1839. VII. füzetében jelent meg.

² Főtitkári iratok 1839. év, 48. sz. A jkv. 77. p. szerint véleményezésre kiadták Gévay Antal l. tagnak.

³ A jelentést Bajza írta. Főtitkári iratok. 1839. év, 98. sz.

⁴ Főtitkári iratok. 1840. év, 21. sz.

⁵ E munka kéziratban maradt. L. Szinnyi Magyar. Írók III. 610.

⁶ Valószínűleg nem jelentek meg nyomtatásban.

magyar nyelvbeni hangok s' hangjegyekről, de ezen tanítások részint nem újak már, részint pusztá ábrándozások. A' negyedik számú értekezés egy egyetemi ábécztét ajánl, mellyel minden nemzetek leírhatnák hangjaikat. Az eszme nem volna rossz, de alaposban és mélyebben kell vala a' szerzőnek felfognia, így fölületessége alig érdemes, hogy közöltessék. Pest, jan. 7. 1840.

Bajza József r. t.¹

Vélemény² két kéziratról.

1. Ungvár' évjazjai, Grynaeusz Aloiztól.³

Egy igen fölületes irat, mellyben siető és gyakorlatlan kézzel vannak egybe hányva némelly' adatok Ungvár' városa' viszonytagságairól. Szerzőjének még csak fogalma sincs arról, hogyan kellene egy históriai értekezést szerkeszteni, hogy az, ha ügyes összeállítás által nem is, legalább az adatok pontos és itéletes följegyzése által, némi haszonvehetőséggel birjon. Ő idéz (!) egy pár régi latin kézirat' helyeit, a' nélkül, hogy annak címét, szerzőjét vagy a' kéziratnak magának hollétét megnevezné. Az irat, mint használhatatlan, szerzőjének föltétel nélkül vissza adathatik.

2. A' történetan aesthetikai tekintetben, Briedel Fidéltől. Tárgya érdekességénél és alapos szerkesztésénél fogva méltó, hogy a' Tudománytárban, hova szerzője által szánva van, közöltessék.

Pest, jun. 8 1840.

Bajza József r. t.⁴

Vélemény.⁵

Szerémi György, Lajos és János királyok' káplánja' kéziratából lemásolt és Gévay Antal levelező tag által a' tudós társaságnak beküldött töredékét közölhetőnek vélném a' Tudománytárban azon föltétel alatt, ha jegyzékben oda fog tétetni, hogy ez csak mint történeti különösség, nem pedig mint hiteles adat közöltetik. Szükség volna e' jegyzékben a' kézirat' hollétét is és a' mi bővebb megismertetésére szolgálna, megemlíteni. A' Tudománytár' szerkesztőjének, hogy e' töredéket híven kiszedethesse, alig ha szükség nem lesz némelly olvashatlanúl másolt helyek iránt Gévay levelező tagnál kérdést tennie. Pest, aug. 16. 1840.

Bajza József r. t.⁶

¹ A jkv. 9. p. szerint a kéziratokat visszaadták a szerzőknek.

² Főtitkári iratok 1840. év, 21. sz.

³ Grynaeusz (1804—1860) e műve a Családi Lapok 1856. évfolyamában jelent meg.

⁴ A jkv. 124. p. szerint Ungvár évjazzeit visszaadták a szerzőnek, míg Briedl értekezése megjelent a Tudománytárban. 1840.

⁵ Főtitkári iratok 1840 év, 21. sz.

⁶ A jkv. 171. p. szerint a vélemény elfogadtatott s a közlemény a Tudománytár 1840. évfolyamában meg is jelent.

Habardy László naplóját,

melly Podhraczký József¹ levelező tag által a' Tudománytár' számára beküldetett, néhány apróbb nyelvhibának kiigazítása után, közöltethetőnek véli a' Tudománytárban alul irt véleményadó.

Bajza József r. t.²

* * *

Kossovics Karoly³ rendes tag' értekezésés »a' nemzetek had- és békeviszonyairól« alkalmasnak tartom az Évkönyvekbeni kiadásra. Tárgyát tudományos készültséggel fogja fel és minden oldalról világosítja, csupan az óhajtható, hogy benne némelly nyelvhibák, mellyek a' munka' sebessége alatt csuszta bele hihetőleg kiigazítottassanak.

Bajza.⁴

* * *

Poddraczký József levelező tagnak illy című értekezését: »Berger Illés magyar történetíró« kiadhatónak vélem a' Tudománytárban. Pest, decz. 3. 1840.

Bajza József r. t.⁵

* * *

Podhraczký József' illy című értekezését: »Erdősi Jánosnak némelly ismeretlen munkáiról« a' Tudománytárba felvehetőnek ítélem. Pest, febr. 28. 1841.

Bajza József.⁶

Vélemény⁷ illy című kéziratról. »A' régi Görög-oroszának, legújabb földrajzolatokkal való helyírási öszvegyesülésének próbatétele, a mint az illy helyek Iffiu Anacharsisnak utazásaiban elől adatnak, úgy Gatterer és Breitenbachnál is elől fordulnak.«

Szerző, a' cím szerint, helyírási megegyesülést akar vizsgálni, vagy jól mondva, a' régi Görögországnak a' mostanival hasonlóságát nevek és topographiai tekintetben akarná vizsgálni, de irata nem vizsgálat, hanem egyszerű catalogus, hol Görögország régi és új helynevei egymással szemközt vannak elősorozva. Nem kétlem, hogy az illy catalognak is lehetne hasznát venni, ha pontosan és elég historiai 's geographiai ismerettel volna szerkesztve, de ez irat minden tekintetben nagy hanyagsággal van összeállítva és a' szerzőnek

¹ Podhraczký József (1795—1870) e cikke a Tudománytár 1842. évf.-ban meg is jelent.

² Főtitkári iratok 1840. év, 21. sz.

³ Kossovich Károly (1803—1841) e művét megemlíti Szinnyei Magyar. Irók VI. k. 1092. lapján; nyomtatásban, úgy látszik, nem jelent meg.

⁴ Főtitkári iratok. 1840. év, 21. sz.

⁵ Főtitkári iratok. 1840. év, 21. sz. A jkv. 229. p. szerint a vélemény elfogadtatott s az értekezés a Tudománytár 1843. évf.-ban meg is jelent.

⁶ Főtitkári iratok. 1841. év. I. sz.

A jkv. 49. p. szerint a vélemény elfogadtatott s az értekezés meg is jelent a Tudománytár 1841. évf.-ban.

⁷ Főtitkári iratok 1841. év, I. sz.

képzelete sincs arról, hogyan kellene könyvet írni. Címjének épen nem felel meg: tartalma pontatlanul van összeállítva, nyelv és írás tekintetében alúl minden criticán. A' helyett, hogy munkáját Anacharsis, Gatterer és Breitenbach után elegendő tárgyismeret nélkül compilálta, sokkal jobban tevé, ha valamely más jó munkát — millyenek például Mentelle vagy Kayser' egybehasonlító geographiáik — fordított volna, de jobb magyar nyelvre mint a' jelen iraté.

E' helyírási megegyesülés vagy összeegyesülés vizsgálatában van egy szakasz, melly görög és római régi pénzekről, mértékekről, épületekről, bálványokról szól, más fél lapon. Képzeltetni melly felületességgel! Hogyan tartozik e' szakasz ide, hol helyírási megegyesülés vizsgálása ígértetik, nem tudom felfogni. Pest, jún. 30. 1841.

Bajza József r. t.¹

Vélemény ² illy című munkáról: »Polgári élethez való lexicon stb. Készítette dr. Gombos Dániel t. n. Bihar vármegye' rendes physicusa.«³

Szerző sokat olvasott ugyan és talán még többet idéz, mint a' mit olvasott, e' lexikonában 's nem tagadhatni, hogy vannak néhány czikkjei, mellyekben tanulságos dolgok foglaltatnak, de alig van egy, melly (lexicographice értve) kimerítő volna. Többnyire csak amúgy futtában és a' legnagyobb fölületességgel hányattak papirosra. — Terve és rendszere is e' munkának igen különös. Szerző talán azt gondolja, hogy a' személyek nem tartoznak a' polgári élethez, másként legalább nem tudom érteni, miért hagyattak ki e' polgári élethez való lexicon-ból a' biographiák. A' biographiák' kihagyásából következett aztán az a' csodálatos dolog, hogy például e' lexiconban olvashatunk *Atilla' koronájáról, követeiről, kik Atillához küldettek* 's tb. effélet, de magáról Atilláról nem, az az: ki volt legyen a' szerző által emlegetett ezen *Atilla*, azt e' könyvből meg nem tanulhatják.

Szerzőnek nyelve is olly pongyola, olly közönséges és ó szerű, a' hogyan ez előtt harmincz évvel írtak iróink, hogy maga ez is, ha egyéb nem, elegendő ok volna, hogy e' munkát az academia kiadás végett el ne fogadja, elhallgatván a' sok nyelvtani hibákat, mellyekkel a' könyv' csaknem minden lapja tömve van. Az »Esmerek' tára« minden hiánya mellett sokkal hasznavehetőbb lexikon ennél.

Ez okokból föltétlenül visszaadandónak vélem e' munkát szerzőjének. Pest, jul. 4. 1842.

Bajza József r. t.⁴

* * *

¹ A jkv. 212. p. szerint a kézirat visszautasított, a másik bíráló Schedius volt.

² Főtitkári iratok. 1842. év, 4. sz.

³ Szinnyi Magyar Irók III. k. 1272—3. l. szerint Gombos Dániel munkájának I. kötetét kinyomatta 1837-ben Debreczenben. Ugy látszik, az egész kéziratban adhatta be 1841-ben az Akadémiához kiadás végett.

⁴ A jkv. 255. p. szerint a vélemény elfogadtatott, a másik bíráló Pulszky Ferencz volt.

Széchy Ágoston levelező tagnak illy című értekezése »A' történettár' életerdekü nyomossága 's tanulásmódja« a' Tudománytár' számára elfogadható. Pest, júl. 10. 1842.

Bajza József r. t.¹

Vélemény² illy című munkáról: **Cajus Cornelius Tacitus'** munkáinak I. kötete, vagy is az évrázok' előbbi 6 könyve. Fordítá névtelen.

Tacitus nem csak történetíró, hanem művész is, művész nyelv' és előadás' tekintetében; ezen kívül némi sajátságokkal bír, mellyek őt megkülönböztetik minden más római írótól. A' mellett hogy szépen és erőteljesen ügyekezett szólni, rendkívüli törekedés látszik benne a' legnagyobb szabatosságra és rövidbeszédüségre, de egyszerűs mind a' lehető világosságra is. Néha amaz győz benne ezen vannak helyei szavakbani fősvénykedés miatt homályosak. Kevés vagy tán alig van római író, kit olly nehéz legyen fordítani mint őt. Több rendű próbák közül, mellyek őt nyelvünkön adni a' magyar írók által eddig tétettek, kisebb nagyobb mértékben nem sikerülteknek mondathatnak. Az 1837. Athenaeum közölt az Annalisok' fordításából néhány töredéket Szenczy Imre m. acad. levelező tagtól, mellyek bizonyítják kétségbe hozhatlanúl, hogy Tacitust nyelvünkre fordítani bár igen nehéz, de napjainkban már nem lehetetlen.

Jelen fordító, mint kézírata bizonyítja, a' dolgot igen könnyűnek vette; ő neki ült e' munkának és dolgozott előkészületek nélkül. Classicus írókat általában ritkán lehet egészen magokból érteni; szükség a' régi világot is és sok régi írókat ismernünk, hogy tisztán felfoghassuk őket. Így van a' dolog Tacitussal is s' vele még inkább mint tán sok egyéb régi íróval. Ki őt fordítani akarja, ne csak a' latin nyelvben legyen jártas, hanem általában a' régi római világ' ismeretében. Fordító, úgy látszik, elégnek hitte őt szótári segedelmekkel fordítani. Ez elég hiba ugyan, de mind e' mellett el merem mondani, hogy a' fordító jobban érti eredetiét, mint visszaadni bírja. Neki nehezen voltak valaha sok studiumiai és gyakorlata a' magyar stílusban; nincs birtokában a' szóbőség, pedig a' ki Tacitust fordítani akarja az művész legyen a' stílusban és ismerje a' nyelv' kincseit, a' szokott beszéd' mindennapiságán keresztül, tájszókon és szólásformákon egész a' könyv-nyelv' legfensőbb fokáig 's ne csak ismerje és bírja, hanem izléssel tudja hasznokat venni.

A' rövidbeszédüség az, mi Tacitusban leginkább felötlő: ezt akarta fordító is vissza adni minden áron. Megengedem, hogy Tacitus' nyelve nem olly könnyű folyamatú és gördülékeny mint Liviusé, vagy Caesaré, de még is síma és mívelt 's rendkívüli rövidségében is a' lehető könnyüség meg van. Fordító' nyelve meglehetősen gaz-

¹ Főtitkári iratok. 1842. év, 4. sz.

A jkv. 229. p. szerint a vélemény elfogadtatott s az értekezés a Tudománytár 1842. folyamában meg is jelent.

² Főtitkári iratok. 1842. év 4. sz.

dálkodó ugyan a' szavakban: de nehézkes, szakgatottsága miatt darabos és hasonlíthatlanul több homály van benne mint eredetiében, a' minthogy némely helyeit én csak az eredetiből birtam megérteni.

Azon fölül vannak benne magyartalan hibás beszédek 's azt az erőt, nemességet, csínt és méltóságot, mivel az eredeti bennünket elragad, fordítónál hiába keressük; szóval ó a' hűséget a' dolog' nem pedig a' forma' visszaadásában kereste, pedig a' formában van az, leginkább mi Tacitust Tacitussá teszi.

Egy pár példát állításaim' támogatására.

Urbem Romam a principio reges habuere. Fordítónál: »Roma városának kezdetben királyai voltak.« A *habuere* szó kitételére a' *vol-tak* ige gyenge; közelebb állana az eredeti értelemhez így mondani: Kezdetben Róma városát királyok bírták. A' *bírták* szó kifejezi a' római királyok nagy hatalmát, kiknek jogokat Romulus' kénye szerint adott.

Sine ira et studio quorum causas procul habeo. Fordítónál: »Harag 's pártszítás nélkül, mellyekre távol vannak okaim«, e helyett: harag és párt nélkül, vagy szenvedély nélkül, mellyekre nincsenek okaim.

Igitur cupido Caesarem invadit solvendi suprema militibus ducique. Fordítónál: »Ugyan azért vágyódás megszállja Caesárt tenni végtiszteletet a' katonáknak 's vezérnek.« Én így adtam volna: Vágy fogja el Caesart megadni katonáknak 's vezérnek a' végtiszteletet.

Sic Tiberius finivit octavo et septuagesimo anno. »Igy végezte Tiberius éltének 78 évében.« Mit végezett, nincs mondva; a' fordító azt hívé, hogy a' *végezte* szó épen úgy használtathatik magyarban mint latinban, pedig minden beszéd-formát erőszakolás nélkül nem lehet visszaadni. Így vélném e' helyet megigazíthatónak: Így lön vége Tiberiusnak 78 évében.

Germanicus' halála alkalmával ezeket mondja Tacitus (Lib. II. 73.):

Funus sine imaginibus et pompa, per laudes et memoriam virtutum ejus celebre fuit. Et erant, qui formam, aetatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, Magni Alexandri fuitis adaequant. Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum suorum insidiis, externas inter gentes occidisse: sed hanc mitem erga amicos, modicam voluptatem, uno matrimonio, certis liberis egisse: neque minus proeliatorem; etiam si temeritas abfuerit, praepeditusque sit, percussas tot victoriis Germanias servitio premere, quod si solus arbiter rerum, si iure et nomine regis fuisset, tanto promptius adsecaturum gloriam militiae, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus praestitisset.

Fordítónál: »Temetése czímképek 's pompa nélkül dicsérő beszédek 's erényeinek emlékezte által volt nevezetes. És valának, kik alakját, korát 's halála' nemét, a' helyeknek, mellyeken kimult,

közelfekvése miatt is hasonlították a' Nagy Sándor' végsorsához. Mindketten ugyan is díszes test alkatú jeles nemből valók, nem sokkal meghaladva a' harmincz esztendő, hozzá valóik cselei által vesztek, külföldi népek között: de ez gyöngéd a' barátjai iránt, a' testi gyönyörűségekben mérsékelt egy házasságban bizonyos magzatok' örömeiben töltötte életpályáját: kisebb harczvivó sem, jóllehet távol lett legyen is tőle a' vakmerőség 's megakadályoztatva volt az annyi győzelmek által megrendített Németországot rabszolgasággal szorongatni, hogy ha ő egyedül a' dolgoknak intézője, ha királyi joggal 's névvel lett volna, annyival gyorsabban jutandott a' katonai dicsőségre, a' mennyivel kitünőbb vala kegyességével, öntartóztatással 's más jó minőségekkel.

Az ügyes Szenczy szebben és jobban e' helyet így adá:

Temetését nem ősi képek 's pompa, hanem erényei' dicsérete s emlékezete jelesíték. 'S némellyek alakra, korra, halálnemre 's a' helynek, hol elhúnyt, szomszédságára is, benne Nagy Sándor' hasonmására találtak. Mert mindketten deli testüek, fenn vérségüek, alig haladván meg a' harminczat, önnöneik cselei által kül nemzetek között végzék éltöket: de ez barátaihoz kegyes, gyönyörök éleletében mértékletes, egy nő' férje 's törvényes magzatok' atyja volt; nem kevesebbé vala harczos, noha nem annyira vakmerő 's (csak) a' körülményektől gátoltaték az annyi diadalmak által megrázott Germániát végkép meghódítani. Ha szabadon intézkedhetik, ha királyi hatalommal 's névvel bír: annál hamarabb vala amannak katonai dicsőségét elnyerendő; mennyivel kegy-, mérséklet- 's egyéb, nemes tulajdonaira azt meghaladá.

Némelly szerencsétlen szavait kell még a' fordítónak kijegyez-nem: Bohonész: histrio — czimboraság: collegium — csigázó valatás: tormentum — dísztelenség: immodestia — érkötelke: virilitas — emlékezetül adni: tradere — évbélyeg: aera — földezet: humus — fölnyúló magas: arduus — gáncsolni: arguere — garázda viselet: immodestia — hemzsegés: celebritas — hevenye fájdalom: recens dolor — jegyzék: codicillus — jellem: elogium — módos viselet: modestia, örök ihlet: fatum — princz: princeps — szerény: gravis — súlyvihar: moles — tanfigyelem: auctoritas — viszony: ars. A' mondottakból, úgy hiszem, önkényt következik, hogy e' fordítást a' tudós társaságnak nem ajánlhatom.

Pest, aug. 1. 1842.

Bajza József r. t.¹

¹ A jkv. 247. p. szerint a kéziratot visszaadták a szerzőnek, a másik bíráló Bártfay László volt.

Vélemény¹ illy című kézitről: »Nemes Hunyad' vármegyében találtatott régiségek' gyűjteménye egybe írta Lugosi Fodor András, Hunyad vármegye' fő orvosa, több n. vármegyék 's székek' táblabírája. Déván. 1840.«²

Kétséget nem szenved, hogy a' régiségekkel bővelkedő Hunyad vármegyét archaeologiai tekintetben leírni hasznos és érdekes volna : de azt olly írónak kellene tenni, ki a' történetekben is jártas, különösen pedig archaeologiai ismeretekkel bír.

E' kézirat egy nagy chaos ; belőle senki nem okúlhat. Historicus nem fogna rá hivatkozni merni, mert benne mind textus, mind rajzok a' legnagyobb pontatlanság színét viselik, a' pusztán kíváncsi olvasót pedig ki nem elégíti, mert a' hanyag rajzokhoz nincsenek eléggé felvilágító magyarázatok adva. Hogy a' magyar academia e' munkát kiadhassa, szükség volna e' régi emlékeket ügyes rajzolóval a' legnagyobb pontossággal lerajzoltatni, az írásokat tökéletesen hű másolatban leírni és mind amazok mind ezek mellé alapos archaeologia tudományal magyarázatokat írni.

Nem kételkedem, hogy a' szerző tudna illy ügyes rajzoló és leíró magának Erdélyben szerezni : de hogy a' szükséges tudományos magyarázatokat maga meg tudná írni, ehhez a' jelen munka után semmi reményem nincs. Szerző ezen dolgokban egészen dilettansnak látszik lenni 's a' mi szinte nem csekély baj, még arról is keveset tud, mint kellene könyvet írni ; előadás, stilus, grammatica, orthographia mind olly dolgok, mikről szerzőnek nincs fogalma, maga e' kézirat is sok helyt alig olvasható a' sok correctiók és rosz írás miatt.

A' munka minden föltétel nélkül vissza adathatik szerzőjének. Pest, decz. 12. 1841.

Bajza József r. t.³

* * *

Kállay Ferencz rendes tagnak illy című értekezését : »A' szlávok' től nevéről« felvehetőnek ítélem a' Tudománytárba, azonban minthogy némelly helyt a' kézirat nem igen olvasható, jó leszen a' szerző úrnak még egyszer átnéznie 's kijavítania, hogy a' Tudománytár' szerkesztője a' nehéz olvasás' vesződségeitől kissé kiméltessék.

Kötelességének érzi egyszersmind alúlírt véleményadó figyelmessé tenni a' Tekintetes kis gyűlést, hogy ez értekezésnek egyik része bírálat Jerney János' rendes tag' hason tárgyú értekezése felett, 's miután a' bírálatokat nagy gyűlési végzés kizárta a' Tudománytárból, kérdés támadhat, valljon azt a' Tudománytárba felvenni nagy gyűlési határozat nélkül szabad-e, melly kérdés annál inkább

¹ Főtitkári iratok. 1842. év, 4. sz.

² Fodor András e műve nyomtatásban nem jelent meg.

³ A jkv. 128. p. szerint a kéziratot a szerzőnek visszaadták, a nevezetesebb közölt régiségek ügyében és ezek lerajzoltatása ügyében Zeyk Dániel révén felvilágosítást kértek a szerzőtől.

támadhat, mert ezen értekezésre Jerney János rend. tag hihetőleg felelni fog, 's akkor nagy gyűlési végzés' ellenére nem csak a' critica bejő a' Tudománytárba, hanem a polemia is.

Bajza József r. t.¹

* * *

E bírálatok alapján megállapítható, hogy Bajza az Akadémiában is szigorú kritikus volt, de az is, hogy meg tudta őrizni tárgyilagosságát, nem csak a jelesebb írókkal szemben (mint pl. Kazinczyval), hanem még az akadémiai tagokkal, barátaival szemben is (mint pl. Hoblik Mártonnal, Nagy Ignáczzal, Császár Ferenczzel is). Sajnos, ilyenmő bírálatainak lajstroma nem teljes. Az Akadémia kis gyűléseinek jegyzőkönyvéből arról győződünk meg, hogy 1832-ben (407. p.) Ritka, ritka, csodás stb. című ismertetése a Tudománytár számára elfogadtatott; 1834-ben (124. p.) ajánlatára Luczenbacher: Az esztergomi érsekség hajdani pénzmestere cz. értekezése fölvetetett a Tudománytárba; 1835-ben (80. p.) Udvardy János: A magyar nyelvről cz. értekezése pedig visszautasított; míg 1836-ban (90. p.) b. Lakos: b. Tóth Ferencz emlékezete, 1837-ben (11. p.) Luczenbacher: A Vereben talált római sírkövekről, 1838-ban (14. p.) Podhorszky: Pázmány Péterről, (109. p.) ugyanennek II. Rákóczy Ferencz pöre, (155. p.) Jászay Pál: A szőnyi békéről 1627, (156. p.) Luczenbacher: b. Gaujele a ruténekről, 1839-ben (25. p.) Podhorszky: Csiky István levele, 1840-ben (191. p.) Jerney: Való-e, hogy az orosz birodalom alapítói magyarok voltak, 1842-ben (243. p.) Jerney: A magyar városról, (268. p.) ugyanennek Radán vezér levele cz. értekezések felvették a Tudománytárba, 1837-ben (174. p.) pedig ajánlatára Kazinczy Ferencz fordítása (Molière Kénytelen házassága), 1841-ben (252. p.) ugyancsak Kazinczynak egy másik fordítása (Lessing Miss Sara Sampsona) a Külföldi Játékszínbe felvetetett.

II. Jelentések.

Bajza e csoportba tartozó akadémiai iratai többfélék, aszerint, hogy milyen ügyben tette meg jelentését. Van jelentése a Nagy szótárra és Zsebszótárra nézve, ajánlott jutalomkérdéseket a történettudomány osztály köréből, vagy véleményt mondott más ez osztály körébe tartozó ügyekről, vannak jelentései történettudományi munkákról, jelentései a Marczibányi jutalomra beérkezett történeti művekről, a történeti pályairatokról, a budapesti magyar játékszín ügyében beadott pályairatokról, vannak nagy jutalmi jelentései, továbbá az Évkönyvekben kiadandó értekezésekről, végül drámai pályaművekről.

¹ Főtitkári iratok. 1843. év, 34. sz.

A jkv. 204. p. szerint, mivel erre az értekezésre az Akadémia felszólította Kállayt, az értekezést fel is veszi, már azért is, mert nemcsak Jerneyt, hanem másokat is czáfol benne s így nem szoros kritika. Az értekezés a Tudománytár 1843. évfolyamában meg is jelent.

Az Akadémia működésének megkezdésekor, legelőbb a Nagy szótár előmunkálataihoz fogott. Az egyes osztályokon belül a tagoknak a saját szakjukba vágó művekből ki kellett szedniök a műszavakat. E tárgyra vonatkozik következő jelentése: ¹

Tekintetes Társaság!

Azon könyvek közül, melyeket a' Kritikai Lapokon kívül a' Méltóságos Elölülő philologiai műszavak' kiszedése végett rám bízni méltóztatott, csak kettő juthatott mind eddig kezemhez: »Meliböi, ungarischer Sprachmeister és Klein, Specimen enucleationis grammaticae hungariae.«

A többit, úgymint: Kövesdi Mih. Grammatik. Tótfalusi, a' magyar írásmódról. Adami, ungr. Grammatik; — minden kereséseim mellett sem kaphattam meg mind ekkoráig.

Meliböi 'és Klein' grammatikáikat végig forgattam: de bennök egyetlenegy nyelvtudományi műszóra sem akadtam. Azokat, melyeket a' Kritikai Lapokból kiszedtem, szerencsém van ezennel közleni, valamint a Méltóságos Elölülő' meghagyása szerint, egy-két általam javaslottakat is.

Ki egyébiránt egész tisztelettel vagyok a' Tekintetes Társaságnak Pest, Mart. 31d. 1832.

Alázatos szolgálja

* * *

Bajza József.²

Az 1834. évi kisgyűlések jegyzőkönyve (222 p.) szerint még egy jelentést intézett ez ügyben az Akadémiához, azt kérve, hogy a' historiai műszavak kivonása végett rábizott munkák alól (a Jelenkor kivételével) mentessék fel, mivel több küldöttség tagja és a' szótári ülésekben is részt kell vennie. Az Akadémia teljesítette kérését és a' könyveket másokra bízta.

Köztudomású, hogy Bajza az Akadémia Zsebszótárának szerkesztésében tevékeny részt vett. A Zsebszótár írói tiszteletdíjára vonatkozik a szerkesztők következő jelentése,¹ a melyet Bajza József írt:

Tekintetes Igazgató Tanács!

A' heti ülésekben olyféle nyilatkozások történnén, mik szerint némelly tagok azt képzelik, hogy a' Zsebszótárból bejövő tiszta haszonnak harmadából, mely — a' Tekintetes Igazgató Tanács' határozata szerint — a' Zsebszótár' szerkesztőinek jár, köteles, a' Tudós Társaság' pénztárnoki hivatala pénz' szűkében egyéb tartozásait is fizetni: ennek következtében egész alázatossággal folya-

¹ Főtitkári iratok. 1832. év, 36. sz.

² A kisgyűlés jegyzőkönyvének 164. p. szerint a Társaság a jelentést tudomásul vette.

³ Akadémiai főtitkári iratok. 1845. év, 93. sz.

modunk a' Tekintetes Igazgató Tanácshoz, méltóztassék olly intézkedéseket tenni, hogy a' Zsebszótárt illető kiadás és bevétel ügyét a' pénztárnoki hivatal minden más ügyektől külön választva kezelje, mert csupán ez leszen alkalmas eszköz arra, hogy a' Zsebszótárból bejött tiszta haszon harmada mindig pontosan kifizetessék és a' Tekintetes Igazgató Tanács ez iránt hozott végzése okvetetlen megtartassék ; csak ez fogja általában ama' csökkentőleg és elkedvetlenítőleg ható érzést lecsillapítani, mellynek a' munkás íróban szükségképen kell támadnia, abból, midőn a' kikötött és a' Tekintetes Igazgató Tanács által kiadatni rendeltetett és ehhez képest a' Méltóságos Elnökség által utalványozott díj is, melly a' pénztárba már tényleg befolyt, ki nem fizettetik az illetőknek, hanem belőle egyéb tartozások pótoltnak, melly kezelési mód különben is homlok egyenest ellenkezik a' Tekintetes Igazgató Tanács bölcs és igazságos határozatával.

Kik egyébiránt alázatos kérelmünk' ismétlése mellett teljes tisztelettel vagyunk

a' Tekintetes Igazgató Tanácsnak alázatos szolgálí

Vörösmarty Mihál, Bugát Pál, Antal Mihály, Schedel Ferencz, Bajza József, mint a' Zsebszótár' szerkesztői.

Magára az iratra került a' végzés :

A kívánat méltányos, és ekkép annak teljesítését rendeli Széchenyi István. Egy kérését tartalmazza a' következő irat.¹

Kérem a' Tekintetes társaságot, ne teherletessék a' könyvtár' számára ezen munkát megvéteni : *Geschichte des Ferdinand I. von Bucholcz*, minthogy historiai munkálódásomnál igen nagy szükségem volna rá.

Bajza József r. t.

A három alábbi irat történettudományi jutalomkérdéseket tartalmaz. Megjegyzendő, hogy ott, a' hol többen vannak aláírva, az ajánlatot mindig Bajza írta.

I.²

Alól írtak az 1832-dik évi jutalomra a' Történettudományból e' következő kérdéseket ajánljuk a' Tekintetes Társaságnak :

1. Minő befolyások volt honi városainknak nemzetünk' kifejlődése és csinosbálására ?

2. Mi történt árpádházi királyaink alatt akár a' királyok, akár más magányosok által a' tudományok' előmozdítására, iskolák' felállítása, könyvtárak' gyűjteménye, tanítók' és tanítványok' tartása tanult emberek' pártolása által ?

3. Micsoda pontjáig jutott-el a' tökéletesedésnek eddig a' magyar história, a' történetírás' valódi céljait tekintve ?

Kis János, Bajza József, Petrovics Fridrich, Czech János.

¹ Főtitkári iratok. 1835. év, 22. sz.

² Főtitkári iratok. 1832. év, 169. sz. Az 1832. évi (II.) nagygyűlés jegyzőkönyvének 79. p. szerint az 1. kérdés fogadtatott el.

Historiai jutalom kérdések 1835-re.¹

1. Mit tudhatni hitelesen a' régi magyarok' vallási szertartásaik, házi szokásaik 's életmódjokról, mielőtt a' keresztény vallást felvették?

2. Adassék elő a' magyar országgyűlések' eredete, változásai koronkénti alakulása, 's fejtegettesék-ki, mint szerkeződtek azok olyanokká, millyeneknek őket korunkban látjuk.

3. Micsoda jó vagy rossz következményei voltak a' keresztes hadaknak Magyarországon?

Bajza József.

Történettudományi jutalom-feladatok.²

A' történettudományi osztály' helybeli rendes tagjai a' következő jutalom-feladatokat javasolják a' következő évekre kitűzendőknek:

I.

Készíttessék bár melly még eddig le nem írt honi megye, vagy terjedelmesebb vidék, vagy nevezetesebb város' történeti, földirati és statistikai leírása, oklevelek s egyéb eredeti és hiteles kútfők szerint.

2.

Mit birtak a királyfiak vezérségül (titulo ducatus) Magyarországon és mit ennek tartományaiban az Árpádok' időszaka alatt, millyen hatalmat gyakoroltak e' vezérek és mi következményeket szültek ezen magyar s tartományi vezérségek?

3.

Kivántatik okszerű történeti rajzolata a' Jagellók (II. Ulászló és II. Lajos) kormánya alatti állapotnak, az akkori hatalmas főurak' üdvös vagy káros befolyása a' haza' közügyeire nézve.

4.

Nyomoztassék ki a' Csangó magyarok' eredete; név szerint fejtessék ki, valljon Magyarországból költöztek-e át, és mikor azon magyarok, kik mai napig Moldvában 's még a' mult század' derekán Bessarabiában laktak 's ha igen, melly befolyás alatt fejlett ki saját, minden más magyarországitól különböző nyelvjárások? vagy talán az Árpád' magyarjait Atelkuzuból kiszorított pacinákok' utódai s ez esetben található-e folytonos nyomaikat a' történetben 's mint

¹ Főtitkári iratok. 1835. év, 22. sz.

A nagygyűlés Czech kérdését fogadta el: »Millyen állapotban volt a műipar és kereskedés honunkban az Árpád és a vegyes házakból származott királyok alatt, stb.«

² Főtitkári iratok. 1844. év, 56. sz. Jutalomkérdéskepen az 1. sz. hirdettetett ki.

lőn, hogy hadiasságokat letéve küzdelem nélkül hódoltak meg a' szláv-felsőségnek? Vagy végre azon kúnok' utódai-e, kik nagy Lajos által térítették római hitre 's mint az egykori milkói püspökmegye' hivei széltiben említettnek az oklevelekben 's ha igen, miként van, hogy nyelvjárásuk a' Magyarországra települt kúnokétól lényegesen különböző?

5.

Adassanak elő a' magyar nyelvet és nemzetiséget régi időktől ébresztő, fejlesztő és gátló okok hiteles forrásokból igazolva.

Bajza József. Luczenbacher.

Ide sorolható a következő jelentés ¹ is:

Alúl írtak a' történettudományi osztályhoz a' következő tudományokat vélik számíthatni: Chronologia. Genealogia. Heraldica. Epigraphica. Archaeologia. Numismatica. Mythologia. Sphragistica. Diplomatica. Ethnologia. Geographia. Statistica. *Bajza József. Jerney János.*

Petrovics Fridrik akadémiai tagnak a külföldi levéltárakban végzett kutatásaira vonatkozik a két alábbi jelentés:

I.²

A tudós társaságnak martius' 15d 1834. tartott heti üléséből neveztetett küldöttség által tekintvén Petrovics Fridrik rendes tagnak a' berlini királyi könyvtár kéziratái közt található és magyar országot illető dolgokról küldött lajstromát, abból a' következőket jegyzette-ki, mint olyanokat, mellyeket — ha a' tud. társaságnak úgy tetszenék — lemásoltatásra érdemeseknek tart, azon okból, mert nálunk nem ismeretesek.

Nro 255. Reise eines Bergmanns von Freiberg nach Oberungarn, ausdem letzten Decennium des XVII. Jahrhunderts.

Nro 40. Adversaria ad historiam seculi XVI. pertinentia. Inter haec habentur literae Matthiae *Citardi* (Engel szerint *Sitard*, dominicanus; mások szerint *Cithard* franciscanus, l. Gesch. d. Ungr. Reichs IV. 180.) confessoris caesarei ad pontificem de exitu Ferdinandi I. imperatoris. Dat. Viennae Austriae 3. Aug. 1564.

Chronicon Francorum Cdd. Ms. pergam. sec. Forte. XIII. in fol. min. (De ezt csak azon esetre kellene leiratni, ha benne a' Frankoknak az Avarok. és Kúnokkal való összeköttetésekről is van szó.)

Nro 158 g). Remarques sur un Calendrier imprimé à Hermanstadt en Transylvanie l'an 1714 et publié par Joseph Clement Brecht. Folia scripta 2 in fol.

Nró 42. Journal de la guerre a' Hongrie depuis l'anné 1737 jusqu'au premier Septembre 1739, que la paix fut conclue entre

¹ Főtitkári iratok. 1839. év, 125. sz.

² Főtitkári iratok. 1834. év, 104. sz. A kisgyűlés jegyzőkönyvének 125 p. szerint a jelentést elfogadta.

l'Empereur, la Russie et la Porte Otomane, par la mediation du roi de France. Anonymus.

Továbbá a' drezdai királyi könyvtárban lévők közül következők volnának lemásoltatásra érdemesek :

Hanns Breisinger, Reise in Ungarn, Cod. chart Ms. F. 171. 1508.

Ms. G. 81. Contrafactur der Reutter- und Landsknecht Fahnen so in der Siebenbürgischen Schlacht Ao 1601 erobert worden. Cod. chart. fol. (Ezt a' benne található rajzolatok miatt kellene leginkább megszerzeni.)

A' többi Petrovics Fridrik ur által kijegyzett kéziratok nem annyira ritkák 's nálunk is megszerezhetők, azért ezeket leíratni nem leszzen szükség.

A' fentt nevezett küldöttség nevében jegyzette

Bajza József.

2.¹

Tekintetes Társaság !

Megbízván a' Tekintetes Társaság által az iránt, hogy boldogult Petrovics Fridrik rendes tagnak Párisból szept. 18. 1835 költ levele mellett küldött kézirati lajstromát vizsgálók-meg és jegyeznők-ki belőle azokat, mellyeket lemásolásra érdemeseknek vélünk, ezennel a' következőket van szerencsénk a' Tekintetes Társaság elébe terjeszteni :

A' párisi királyi könyvtárban találtató kéziratoknak Petrovics Fridrik által egybeírt lajstromából, a' fekete csillaggal megjegyzetteken kívül — mellyeket maga Petrovics Párisban levén, lemásolt — mind azokat is lemásolandóknak véljük, mellyeket veres csillaggal megjegyzettünk, a' britt museumban találtató kéziratok lajstromából pedig a' veres és fekete csillaggal megjegyzettek.

A' mik ezeken fölül ezen lajstromokban foglaltatnak, minthogy hazánkban is ismeretesek és megkaphatók, vagy pedig, a' mennyire címekből kivehető, érdektelenek, az illyeket szükségtelennek tartjuk lemásoltatni.

A' lemásolandókra nézve meg kell még jegyeznünk, hogy a' britt museumbeli kéziratokat Sir Henry Ellis, a' párisi királyi könyvtárbeliakat pedig Champollion urak' szivességéből és segedelmével lehet, mint Petrovics a' maga levelében jelenti, lemásoltatni, 's e' szerint a' Tudós Társaság titoknoki hivatala által a' fenn nevezett urakat kérhetné-meg, ezen kéziratok' lemásoltatására.

Kik egyéb iránt méltó tisztelettel vagyunk a' Tekintetes Társaságnak, Pesten, aug. 1-én 1836.

Kész köteles szolgálai

W. Idősbb Jankovich Miklós. Luczenbacher János

Bajza József.

¹ Főtitkári iratok. 1836. év, 84. sz.

A M. T. Társaság megalakulása után úgy intézkedett, hogy az egyes osztályoknak kötelességük figyelemmel kísérni a rájuk vonatkozó irodalmi műveket s minden nagy gyűlés előtt a megjelent művekről jelentést kellett beadni, hogy így a nagyjuttalom ügyében kiküldött választmánynak minden fajú művek közt tájékozása legyen.

Az egyes osztályok rendes tagjai a közös megbeszélés után mindannyian egyik társuk jelentését írták alá. A legtöbbször Bajza írta a jelentéseket.

A következők Bajza fogalmazványai:

I.¹

A' történettudomány' helybeli tagjai jelentik, hogy 1834-dik évben következő munkák jelentek-meg a' történettudományi osztályhoz tartozók:

1. A' protestans reformatio' históriája Angliában 's Islandban. Irta Cobbet Vilhelm. Nagyvárad, 1834. 8.

Igen középszerű, hibás nyelven írt fordítás.

2. Komáromy Miklós, Gyula városáról és a' hajdani Gyula-várról. Nagyváradon, 1834. 8.

Alkalmi értekezés; nem érdemel sok figyelmet.

3. Bölöny Farkas Sándor, utazás Éjszakamerikában. Kolozsvárott, 1834. 8.

A' legjobb utazási leírás, azok között melyek eredetileg magyar nyelven irattak. Az utazó Éjszakamerikának miveltebb részeit megjárván, e' nevezetes respUBLICÁT, mint hiteles szemtanú, saját tapasztalásai után, leginkább alkotmányos oldaláról ismerteti-meg, bele szövéen előadásaiba több intézeteinek szerkezetét, vidékek' és természeti ritkaságok' leírását, közöl sok becses statistikai adatokat, emlékezik Amerikának több nevezetes embereiről. Összehasonlításai kivált néhány Amerikai intézeteknek az európaiakkal 's itt ott a' hazánkbeliakkal is igen érdekesekek. Előadása könnyű, világos 's a' munka a' mellett, hogy tanulságos igen gyönyörködtető is egyszerűsmind. Kár, hogy az egyébiránt szép nyelvvel és szerencsés rövidségű előadással bíró szerző nem ügykezett grammatikailag is hibátlanná tenni írását és kikerülni a' sok ortographiai következetlenséget; ezek azonban a' könyv' belső érdemét nem kisebbítik. Alól írtak ezen munkát az 1834diki jutalomra méltónak ítélik; a' történettudományi osztályban legalább nem jelent-meg semmi a' közelebb lefolyt évben, melly hozzá' csak távolról is hasonlítható volna. Pesten, augst. 17d. 1835.

Luczenbacher. Bajza József.

¹ Főtitkári iratok. 1835. év, 71. sz.

2.¹

1835-dik évben kijött történettudományi munkák:

Antenor' utazása Görögországban. Kiadta Gyulafejevári id. Farkas Sándor. IIIId. kötet (a' IV. és V. a' censura eltiltotta). Nagy Enyed.

Földleírása a' német szövetséges tartományoknak. Nagy Szombat. Magyarország' rövid földleírása.

Nevezetességek a' világ' köztörténettudományából; alapoktatásul. Bredow után névtelen. Pesten.

Mind a' négy vagy grammatikai és stilistikai hibákkal teljes fordítás, vagy pedig kevés figyelmet érdemlő compilatio.

Arpadia honi történetek' zsebkönyve. Második év. Kiadja Kovácsóczy. Kassán.

Arad vármegye' leírása, historiai, geographiai és statisztikai tekintetben. Első kötet. Kiadta Fábíán Gábor. Budán.

Arad vgye' leírásának ezen első részét, miként munkás és szorgalmas kiadója, Fábíán Gábor, az előszó' IX. lapján vallja, boldogult Czúcz István által szerkesztette vette által Arad vgye' levéltárából 's ő maga e' különben becses munka' kiadásánál, mint gondos 's a' textusban és stilusban Czúcz által elkövetett hibákat és botlásokat kiegyengető kiadó jelenik-meg, ez okból a' jelen munkát sem Fábíán Gábornak, sem Czúcz Istvánnak nem lehetvén kizárólag tulajdonítani, hanem a' kettőnek együtt, a' Tudós Társaság' végzése szerint az jutalom' kérdése alá nem eshetik, valamint a' Kovácsóczy Arpadiája sem, mint hasonlóképp többeknek munkája.

Egyéb munka, a' történettudományi osztályhoz tartozó, tudunkra a' mult 1835. évben nem jelent-meg.

Bajza József r. t. Luczenbacher János r. t.

3.²

A' közelebb mult 1837. évben következő történettudományi munkák jelentek meg:

1. Erdélyország' történetei tára. Egykorú 's magyar nyelven készített történetiratok, levelek, országgyűlési végzések és törvény-cikkelyekből, kiadják gróf Kemény József és Nagyajtai Kovács István. I. köt. 1540—1600. Kolozsvárott, 8dr.

2. Az 1627 sept. 13. költ szőnyi bébekötés' cikkelyei deákul, magyarul és törökül. A' bécsi cs. kir. házi 's udvari titk. levéltárból közli Gévay Antal 4dr.

3. Az 1625 maj. 26. költ gyarmati bébekötés' cikkelyei deákul magyarul és törökül. A' bécsi cs. k. házi és udvari titkos levéltárból közli Gévay Antal 1837. 4dr.

¹ Főtitkari iratok. 1836. év. 134. sz.

² Főtitkári iratok. 1838. év. 45. sz.

4. Doboka vármegye' természeti és polgári esmertetése. Hodor Károly által. Kolozsvárt n 8dr.

5. Jerusalemi sz. János lovagrende' története. Eredetétől napjainkig. Irta Kovacsóczy Mihály. Kassán, 8dr.

6. Utazási rajzok Némethonban 's keleti tenger körül élt 's érzett életképek szerint. Hrabovszky Dávid által II. rész. Kassán. 8dr.

7. Világ' közönséges históriája. A' legrégebb időktől a' jelenkorig. Irta K. F. II köt. Ó történetek. Pesten n 8dr.

8. Magyarok' története deák és honi nyelven előadva. Schirhuber Móricztól. I. és 2. köt. Pest, 8dr.

9. Slavoniáról, mint Magyarországnak alkotmányos részéről értekezik Podhraczký József Budán, n 8dr.

10. Magyarországnak 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statistikai és geographiai tekintetben. Kiadta Fényes Elek. II köt. Pesten, n 8dr.

11. Magyarok' története. Ásiából kijövetelöktől fogva a' mai időkig. Irta Péczely József. Debreczenben. I darab. Ásiából kijövetelöktől fogva az Árpádház' kihalásáig. — II darab. A' mohácsi vérnapi. n 8dr.

Alól irtak' véleménye szerint az előszámlált munkák közül csak kettőről lehet szó az 1837-diki évdíj kiosztásakor. Péczely' históriájáról és Fényes' statisticájáról. A' többi vagy többek által készült munka, mint a' *Történeti tár*, vagy régiségnek csupán kiadása, mint a *gyarmati és szőnyi békekötés' czikkelyei*, vagy pedig kevés figyelmet érdemlő compilatiók, mint a *Jerusalemi lovagrend' története* és *Kopeczky' Világtörténete*.

Fényes statisticáját ajánlják : a' roppant fáradtság és szorgalom, mellybe illy munkának készítése kerül, ellene szól azonban a' sok hibás adat, melly benne foglaltatik.

Péczely' históriája történetvizsgálati tekintetben nem kielégítő ugyan, és a' tudományt magát nem mozdítja előbbre : de történetírási tekintetben igen jeles tünemény literaturánkban, sőt mondani lehet a' legjelesb, mit e' nemben magyar nyelven bírunk. Benne kellő rend van, csínnal és erővel párosított előadás, melly minden rendű olvasók előtt kedvelteti magát.

Czuczor. *Bajza József*. Luczenbacher.
írása.

4.¹

Történettudományi munkák 1838-ban.

Történettudományi osztályhoz tartozó munkák a' mult évben Gévay Antal' forrásgyűjteményén a' P. és T. által újra kiadott *Magyarország Betlen Gábor támadásakorai állapotján*, Kovacsóczy *Árpádiáján*, a' *Budai krónikán*, *Wathay Ferencz' naplóján* kívül,

¹ Főtitkári iratok. 1839. év. 85. sz.

mellyek részint azért, mert többek munkái, részint mert már meglevő dolgok újra kiadása, jutalom' kérdése alá nem jöhetnek, következő munkák jelentek meg:

1. A' moldvai magyar telepekről. A' m. tudós academia elébe terjesztve P. Gegő Elek sz. Ferencz' szerzetebeli magyar hitszónok's magy. tud. társasági lev. tag által. Két toldalékkal 's Moldvaország' abroszával Budán 1838 n 8dr. 174 l.

Több, mint félszázada mult, hogy a' tőlünk elszakadva Moldvában élő körülbelül 50000 magyar rokonaink' állapotjáról hitelesen értesítve nem valánk, melly hiányt jelen munka' írója pótlá ki. Valamint az utazás' célja leghőbb hazafiúi kebelből eredett, úgy az ott szerzett tapasztalások magyar feleinkről előadott historiai statistikai 's erkölcsi rajzolatok hű és élénk színekkel, ítéletesen nyomos combinatioval előterjesztvék és semmi a' kitűzött célra szükségesek közül — mit csak olly rövid idő alatt tapasztalni, ki nyomozni lehetett — mellőzve nincs. Olly buzgó fáradozás' eredményének nézhetni e' munkát, minőt egyedül lelkes és előkészülettel bíró szerzőtől várunk, minőt moldvai atyánkfiairól eddig nem bíránk. Ez okból a' történettudományi osztály alúlrít tagjai, méltónak ítélik arra, hogy az 1838-ban megjelent munkák között dicsérettel említessék.

2. Gróf Nádasdy Tamás' élete, némi tekintettel korára, írta Horváth Mihály, váczai megyebeli pap a' szépművek és bölcselkedés' doctora. Budán 1838 n 8dr. 148 lap.

Szorgalommal dolgozott munka és szerzője sokat ígér a' historiai pályán.

3. Napkeleti képek eredeti rajzokban, Nagyszöllősi Szöllösy Ferencz által, Kolosvárt 1838. 8dr. 270 lap.

Érdekes adatokat közöl a' török, görög, bosnyák és bolgár népekről, azoknak szokásairól, és némelly historiai fontosságú történetekhez, millyen Selim zultán' megöletése, Mahmud' trónra emel tetése és a' jancsárok' eltöröltetése stb. A' munkán egyéb iránt felületes kéz látszik 's járatlanság a' nyelvben és előadásban. Pesten, novemb. 19. 1839.

Jerney János, *Bajza József*, a' történettudomány' helybeli rendes tagjai. Luczenbacher János.

5.¹

1839-ben nyomtatott historiai munkák.

A' múlt 1839. évben következő munkák jelentek meg a' történettudományi osztályhoz tartozók:

1. *Unitária vallás' történetei Erdélyben* összefüggve Erdélyben lakott vagy lakó több népek' vallásaival s' keresztény felekezetekkel eredetétől kezdve időszakunkig. Irta Arany Rákosi Székely

¹ Főtitkári iratok. 1840. év. 130. sz.

Sándor Kolosvárt az unitáriusok' főiskolájában hittan és ahhoz tartozó tudományok 's napkeleti nyelvek' rendes közoktatója 's egyházi főjegyző. Kolozsvárt, a' kir. lyceum betűivel. 213 lap.

Bár nyelve lehetne szabályszerűbb, előadása világosabb, összefüggőbb 's bár a' politica historiából sok olly adatokat elbeszéléseket vegyített munkájába, mellyeknek jobb lett volna onnan kimaradnoki: de a' kútfők felkeresésében az adatoknak, mellyek nem csak Erdélyt, hanem Europa 's a' világ' több részei' minden unitaria ecclesiáit is illetik, öszvegyűjtésében bizonyított szorgalma, megérdemli a' kitüntetést, 's dicsérettel említhető.

2. *Magyar régiségek.* Szerkesztette Kiss Bálint. Pest. n 8dr. 294 l.

Nyomozásokat foglal magában a' magyar nemzet eredetéről, nyelvéről még Ázsiában létezői erkölcsi, vallási és tudományos állapotjáról. — Eredetét vizsgálva azon félig új eszmét törekszik kivívni, hogy a' magyarok a' medus-ariusoktól származtak, azonban a' homályos 's messze régiség' földérintésére összehordott történeti adatai nem elegendők arra, hogy új rendszerét elfogadhatnók, vagy a' magyar történetekre némi nyereségül tekinthetnők, valamint az ezen hypothesisből vont többi állításait, mellyekben inkább nemzeti buzgóságtól elragadtatva, a' magyarokra Ázsiában laktokkor minden dicsőséget rájuk ruház. E' különben nagy szorgalommal irott munka tehát a' történettudományra semmi hasznos eredményt nem szülvén, figyelmet annál kevésbé érdemel, minthogy két fő fejezete, melly palaeographiai tárgyú 's különösen a' régi scythák' írásáról 's arab számokról szól, vastag tudatlanságot s diplomatiában járatlanságot árul el 's a' hozzá értők előtt méltán botránkoztató.

3. *Világ' közönséges historiája.* Névtelentől.

Rotteck és mások' hasonló munkáiból fordított dolgozat.

4. *Az erdélyi diaeták' és országos végzések' foglalata.* G. L.-től című munka nem 1839-ben, hanem 1838. jelent meg Kolosvárott, tehát kérdésbe nem jöhet.

5. *Fényes Elek Magyarország' és a' hozzá kapcsolt tartományok' mostani állapotja statistikai 's geographiai tekintetben.* IV. és V. kötet.

A' 4. kötet Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Marmaros, Szabolcs, Szatmár, Temes, Torontál, Ugocsa, Krassó és Arad vármegyék' leírását; az 5-dik kötet pedig Verőcze, Szerém, Posega, Kraszna, Közép Szolnok, Zaránd vármegyéket Kővár vidékét, jász, kún és hajdú kerületeket, magyar tengerpartot, Horvátország, Zágráb, Varasd és Kőrös megyéit foglalja magában. Ezen geographiai munka nem töredék, nem vázlatok, hanem előbbi köteteivel összefüggésben álló rendszeres egész, mellyről sok mondatott már el dicsérőleg, sok a' mi benne jóvá nem hagyható, de abban egyezők a' vélemények, hogy az egész rendkívüli szorgalmat kívánó, nagyszerű vállalat és azok közt, miket e' nembn ekkorig birunk legterjedelmesebb 's bővebb 's ha nem ment is botlásoktól jelenleg legjobb; ugyan

azért, mint literatúránkban kitünő jelességű és hasznú munka, jutalom-osztáskor kétségen kívül figyelembe és szóba veendő és az osztály alulírt tagjai részéről ajánlatik.

6. *Kazinczy Ferencz eredeti munkái* II. kötet. Utazások. 8dr. 414 lap. Nem csak gyönyörködtető mesteri előadása, festései és bájos nyelve által, hanem historiai és ethnographiai adatai, meglepő reflexiói, embereket 's kort jellemző jegyzései miatt igen tanulságos munka. Magában foglalja e' kötet Kazinczy' Magyarországi utjait 1789-ből, 1824-ből, 1831-ből, továbbá ama' nevezetes Erdélyi leveleket, több historiai toldalékokkal. Általában olly műve literatúránk' elhúnyt bajnokának, melly a' legjelesebbek közé tartozik, mit nyelvünk e' nemben mutathat 's jutalomra olly méltó, hogy attól csak más még jelesebb művekkel összemérve, eshetik el.

Bajza József; *Jerney János*; a' 2-dik pontot kivéve, osztozik ezen ítéletben *Péczy József*. *Luczenbacher János*.

6.1

Vélemény az 1840. évben megjelent történettudományi osztályba tartozó munkák iránt.

Az ipar és kereskedés' története Magyarorszáiban a' három utolsó század alatt. Irta Horváth Mihály. Budán 1840. n 8r. XIV. és 390 lap.

Szerző nagy fáradsággal és ritka szorgalommal gyűjtött össze minden adatot, mihez csak hozzá férnie lehetett, a' honi ipar és kereskedés' történetének felvilágosítására. Munkája a' mohácsi ütközet' korszakánál kezdődik, (és így folytatása szerző' azon hason tárgyú pályairatának, melly 1835-ben a' magyar academiánál másod jutalmat nyert) és egész a' jelen időkig megyen. Érdekli e' munka koronként a' föld, erdő, szőlő, kertművelés, állattenyésztés, kézművek, mesterségek, czéhek, bányászat, kereskedés, pénzügy, gyárak, vármok, harminczadok állapotját, 's a' pór' viszonyait urához. A' mezőn, hol szerző e' munkájával áll, valódi pályatorőnek lehet őt nevezni 's ki utána a' magyar ipar és kereskedés' történetében munkálni fog félig elkészülve találandja maga előtt az ösvényt. Ő nem csak szerencsés kutató, nem csak adatokat tud gyűjteni, hanem azokat ítélettel és belátással tudja feldolgozni. Előadása világos, nyelve szép, férfias, hibátlan. Munkáját nem csak sok tanulsággal, hanem gyönyörűséggel is lehet olvasni, mert ügyekszik megközelíteni azon pontot, hol a' historia tudomány és művészet egyszersmind.

II. Utazás külföldön. Irta Szemere Bertalan. I. II. kötet, Budapest, a' m. egyetem' betűivel 1840. n 8r. I. köt. 297, II. 325 lap.

Szerző, jókora nagyságú két kötetben adja tapasztalással teljes utazása' eredményeit. Cseh, Szász, Poroszországon át Casselnek, Frankfurtnak Párisba ment 's itt csaknem félévig mulatván, áthajó-

¹ Főtitkári iratok. 1841. év. I. sz.

zott Angliába 's Londonban ismét hosszabb ideig tartózkodván, megutazá Scotiának nagy részét és Irlandot egész Dublinig. Vissza Németalföldnek jött Belgiumon a' rajnai vidékeken át Schweizba. Utazónk nem csak ügyes leiró, hanem szerencsés kémllő is. Ábrázolatait igen felfoghatókká tudja tenni 's a' micsoda tárgyakkal megismertetni akar bennünket, azokat ő minden oldalról megvizsgálni és megtanulni ügyekezett 's mint értő szól felölők. Többnyire országos figyelmű tárgyakkal foglalkodik: nevelés, tanítás, utak, börtönök, ipar, kereskedés, alkotmány, kormányzás, jogkiszolgáltatás. Útleírása örök reflexio és örök visszaemlékezés hazájára. A' mit látott, tapasztalt, azt honi szükségéinkre ügyekszik alkalmazni. Fő érdeme ebben áll. Mindig olly dolgokkal iparkodik megismertetni bennünket 's ollyak iránt ad felvilágosításokat, miket nálunk is vitatás' tárgyává kezd tenni a' kor és az előhaladás' szelleme; például a' börtönügy, oktatás, jogkiszolgáltatás, 's tb. alkotmányi kérdések. Ezért ez utazást senki sem fogja haszon, és tanulság 's a legnagyobb gyönyör nélkül letenni kezeiből. Előadása' némellykor kissé homályos ugyan, mit a' szerző reflexioinak mélysége teszen, de általában szép, nyelve szabatos, hibátlan 's látszik az íróban a' classicitásra törekvés.

III. Utazások a' felső austriai sókamaraí uradalom, Salzburg, Tyrol és Bajorhonban. Debreczenben 1840. 8r. 272 lap.

Ez utazás nincsen ugyan minden érdek nélkül, de szerző ama' másik utazónkhoz képest igen kis szerű dolgokkal foglalkodik és sok tekintetekben igen fiatal elfogult nézetekkel elmélkedik tárgyai felől. Ő például semmi rendőrségnek nem barátja csak a' *mezeinek*, miből következik, hogy neki a' mező nevezetesebb mint a' családi ház, mint a' falu vagy város 's annak lakói, 's ő nem bánja ha ott-hon kifosztanak is bennünket, csak a' mező őriztessék meg. Hasonló tévedés például az is, hogy a' szerző a' nőnemét azért mondja bűnösebbnek a' férfinemnél, mert nagyobb számban jár búcsúkra, holott ez sem többet sem kevesebbet nem jelenthet, mint azt, hogy a' nőnem a' férfinál *vallásosabb*, a' minek ismét lélektani oka van. Ez utazás is nyereség ugyan irodalmunkra nézve, mert vannak benne itt ott érett, alapos észrevételek, de általában középszerűsége felül nem emelkedik.

Az első két munkát t. i. Horváth Mihályét és Szemere Bertalanét a' 200 arany jutalom' elítéltetésénél szóba és figyelembe veendőnek ítélem. Egyéb a' jutalom' elítéltetésénél tekintetbe veendő munka a' történettudományi osztályban a' mult évben nem jelent meg.

Pest, aug. 20. 1841.

Bajza József r. t.

7.¹

(Történettudományi választ. véleménye a' nagy jutalom' tárgyában.)

1842. évben megjelent történettudományi osztályhoz sorozott munkák felől következőkben terjesztik elő alúírtak véleményöket :

1. Fényes Elek, Magyarország' statisticája I. kötet.

Mind az adatok több év ótai szorgalmas egybegyűjtésére, mind azoknak összeillesztésére 's kidolgozására nézve igen jeles munka 's olyan millyet hazánkról Fényes előtt nehezen írt valaki. Híven és hol kell külfországgokkal összehasonlítva rajzolja Magyarország' jelen állapotját a' nélkül, hogy hiányait takargatná. Az egyes tárgyak' előadása után majd nézeteit közli, miként lehetne itt ott czélszerűleg segíteni, majd az idegen íróknak hazánkról terjesztett fonák ítéleteit bírálja. Nagy szorgalommal és nem kevesebb tárgy mint haza iránti szeretettel van az egész munka összeállítva. Most azonban az egészről nem lehet szólni, mert az 1842. évben csak az I. kötet jelent meg ; igaz ugyan, hogy ez legterjedelmesebb és majd olly terjedelmes, mint a' II. és III. ez évben nyomtatott két kötet együtt.

2. Városaink philosophiai tekintetből. Majorszky Jánostól.

Rövid és igen fölületes értekezés a' tudós társaság ezen jutalomkérdésére : millyen befolyások voltak honi városainknak nemzetünk' kifejlődése és csinosulására, melly a' pályairatok közt is be volt adva és mint semmi figyelmet nem érdemlő irat jellemeztetett az akkori bírálók által.

3. Verböczy István' rövid életrajza. Ifj. Palugyay Imrétől.

Adatok összeírása kevés criticával és kevés előadói ügyességgel, minden olly tehetségek nélkül miket biographusban keresünk.

4. A' fiumei kikötő. Császár Ferencztől.

E' munka kereskedést tárgyz, nevezetesen hazánk' kereskedésének fontosságát Fiume felé fejegeti. Semmi historiai nincs benne 's ugyan azért nem tartjuk magunkat iránta competens bíráknak.

5. A' magyarok története. Irta Horváth Mihály I. szakasz. Árpádházi vezérek és királyok alatti szakasz.

Ezen munkában a' szaktudós kevés ollyat fog találni mit ne tudna, de szerző nem is arra törekedett, hogy a' történettudományt új adatokkal új combinatiókkal gyarapítsa, hanem arra, hogy a' már tudott és critica által kifejtett adatokat kellőleg feldolgozván, érdekes és vonzó alakban össze állítsa és ez által a historiai tudományt azok között, kik azt nem ex professo úzik, érdekessé tevén, terjeszse. E' czélt szerző dicséretesen el is érte, mert munkája e részben azon kevés kitünő közé soroztathatik, mellyel irodalmunk dicsekszik. Czélszerű összeállítás, könnyű világos és nemes nyelv 's előadás bélyegzik munkáját és becsessé teszik kivált azok előtt, kik magyar históriát tanulni szándékoznak.

¹ Főtitkári iratok. 1843. év. 120. sz.

6. Lengyelország' hanyatlása és enyésztenek okai. Zaborszky Alajostól.

7. Magyarország statistikai öszves átnézete. Eddig hat tábla. Bárándy Jánostól.

8. A' földtan' alaprajza'. Bigelbauer Károlytól.

9. Székelyhonról. Kőváry Lászlótól.

10. Levelek Némethonból. Mérey Károlytól.

11. Statistikai adatok Európa' országainak jelen állásáról. Táblákban. Nagy Ferencztől.

Ezek részint kisszerűségök, részint középszerű becsek miatt a' nagyjuttalom' elítélésénél kérdésbe nem vehetők.

Az elősoroltak közül csupán Fényes Elek' statisticáját ajánlják alúl irtak nagy jutalomra.

Pesten, sept. 28. 1843.

Bajza József r. t. Luczenbacher. Jerney János. Kivevén saját munkámat Horváth Mihály.

8.1

Vélemény az 1843-ban megjelent történettudományi munkák iránt.

A' történettudományi osztály' helybeli rendes tagjai az 1843-dik év' folytában megjelent szakjokhoz tartozó munkákat ezennel elősorolván, felölök egyenként a' következőkben terjesztik elő véleményüket.

I. *Csengery Józseftől*: Egyetemes történettudomány' vázlata. S. Patakon n 8r. 376 lap. — Olly nagy szükében a' történettudományi munkáknak, minő irodalmunkban van, tagadhatlanul nincsen becs nélkül még az illy vázolat is, minőt Csengery József adott. Vezérfonalúl fog az szolgálni oktatóknak a' történettudományi leczkéken. Az olly oktatónak mindazáltal, ki tanítványait balfogalmak és tévedésektől óni lelkiösmeretesen kívánja, a' magyarázó órákon nem egyszer szüksége leend a' szerző' rövid beszédeit pótlani, homályosságait felvilágosítani és botlásait megigazítani, mert a' könyvben effélét többet találhatni. Ez ítéletünk' igazlására álljon itt egy pár példa. Szerző a' 123. lapon előszámlál több okokat, mikből a' kereszthadak károsaknak mondathatnak, de viszont a' belölök következett jó eredményeket — miket szerző is hisz — oly röviden érinti, hogy azt kezdő történetolvasó, vagy tanuló megérteni alig képes. »A' szent had dühöngései által okozott károkat, úgy mond, kipótolják annak következései, mineműek a' szabadság' kifejtése, a' polgárság emelkedése.« Ha ennél csak egy pár sorral is többet mond a' szerző útbaigazíthatja legalább a' tanulót, hogyan hatottak véleménye szerint a' kereszthadak a' szabadság' fejtésére és polgárság' emelkedésére. — A' 6dik lapon, az özönvíz előtti világ-történet' forrásául Mósest

¹ Főtitkári iratok. 1844. év. 61. sz.

említvén, megmondja, hogy ő az egyetlen forrás és más későbbi írókról úgy nyilatkozik, hogy azok hitelt alig érdemlők. Ez utóbbi nyilatkozat azt látszik mondani akarni, hogy Móses tehát hiteles író, holott aztán, a' 118. lapon Herodotot mondván a' historiai időszakban legelső történetírónak, tagadhatlanul a' korábban élt Mósest a' nem-historiai időszakhoz számítja, 's így világos ellenmondásba jő önmagával, mert nem historiai időszak nem lehet más mint az, mellynek nincsenek hiteles történetírói. A' theológiától megtisztult historiai critica Móseről azt tartja, hogy nem hiteles, mert egyetlen tanú és mert ezredekkal később élt némelly általa előadott dolgoknál; mit azonban a' teremtésről mond, valószínűbb sok egyéb hitregéknél, mert némi részben geologiai nyomozások igazolták újabb korunkban. — Továbbá hiteleseknek mond a' szerző illyeket, hogy a' világ Krisztus előtt 4000 évvel és isten' parancsából teremtetett, hogy az emberek egy pártól származnak, hogy az első pár kies helyen lakott. Ezen dolgok még nincsenek történettudományi hitelességre emelve, hanem vitatkozás' tárgyai régóta 's némi részben feloldatlan talányok maradnak. — A' 23. lapon a' hindukról az van mondva, miszerint rólok egyebet nem tudunk, mint hogy »Darius Histaspis Indiát az Indusig elfoglalta és hogy a' cariai Scilax' fekvéséről némelly adatokat közlött.« Ez nem való állítás. Az »indusokról« vagy jobban mondva *hindusokról*, sokat tudunk, sokkal többet, mint a' görög és római írók tudtak, Menu' törvénykönyve után, mellyet Jones Vilmos angol író, ki sanscritból angolra fordítá, körülbelül 3600 évesnek mond. — Több illy dologbeli hibákat lehetne még kimutatnunk, ha arra szükség volna, de a' helyett egy-két kisebb tévedést és kifejezési botlást rovnunk még meg. A' 6. lapon a' parosi márvány is a' görög felírások közé soroztatik. — A' 17. lapon Ninias utódaí »Epicurus nyájábóló embereknek« mondatnak, holott Ninias' idejében Epicurusnak még hire sem volt. Történettudósnak nem szabad illy korokat egybezarólag beszélni. — Vannak a' könyvben egyetlen kifejezések, például (17. l.) a' democratiai igazgatást *népszerű* igazgatásnak nevezi a' szerző, holott népszerű popularist jelent. A' 106. lapon a' mérgezést *mérgezésnek* mondja. Írásmódja következtelen; *istent* nagy betűvel írja, Araratot, Mesopotamiát, Euphratest kicsínnel; Benjamint kicsínnel, Saul, Noét nagygyal. Általában nyelv' tekintetében a' szerző nem erő.

2. *Kis Lajos*: Az ó világ történetei, vezérfonalul a' legelső történettani oktatásban. Pest 8r. 73 l.

3. *Rajcsányi János*: Magyarország' története az első ifjuságnak. Pest. 12r.

4. *B. P.* Általános földleírás, különös tekintettel az austriai birodalomra, jelesen Magyarországra. Pozsony, 8r. 110 l.

Mind a' három igen haszonvehető tankönyv 's jó szolgálatot teendének az oktatók és serdülő ifjuságnak.

5. *Fényes Elek*: Közönséges kézi és iskolai atlasz. Pest.

Mindazon apró tévedések mellett is, mellyeket a' critica megrótt

's Fényes Elek a' Protest. egyházi és iskolai lapban maga is elismert, ezen atlasz haszonvehető és irodalmunkban hézagot pótol.

6. *Tocqueville Elek*: A' democratia Americában. Francziából fordította *Fábián Gábor*. III. és IV. köt. Buda, 8r.

A' nagy jelességű eredetinek, igen ügyes fordítása, melly' eredeti munkák nemlétében, nagy jutalomra pályázhatna.

7. *Atilla*, Hunnok' királyának élete. (Név nélkül). Pozsonyban, 8r. 34 lap. Gyermekek' számára készült, fametszetekkel adott, magyartalan darabos nyelvű irat, melly semmi figyelmet nem érdemel.

8. *B. Vécsey Anna*: Utazási vázlatok Olaszországról. Pest, 8-r. Töredékes jegyzetek, minőket az utazó futólag irogat be naplójába. Annyi jeles és tanulságos útleírások után, a' mennyi már' Olaszországot minden tekintetekben ábrázolta, e' munka kevés becszel bír. Dicsérendő azonban a' derék szerzőnében a szándék, hogy a' könyvből bejövendő öszveget az abaujmezei kiseddóvó intézet és kórház' javára szánta.

9. *Horváth Mihály*: A' magyarok' története. Második szakasz, a' vegyes házakból származott királyok alatt. Pápa. 8r 391 l.

Szerző kiadván az első szakaszban az Árpádok alatti kornak' történetét, e' több mint kétszer olly nagy terjedelmű kötetben a' vegyes nemzetségekből származott királyok alatti magyar történeteket adja. A' munka, melly kézi könyvűl van írva tanulók' számára, tagadhatlanul nagy hézagot pótol parlag történeti irodalmunkban, sok tekintetben jeles és nem kevés ügyességgel van szerkesztve, 's teljes munka nem létében a' nagy jutalomra pályázhatók' sorába iktattathatnék, azonban az egésznek általános becsét és czélszerűségét csak akkor foghatni majd fel kellőleg, ha hátralevő 3dik szakasza is, melly a' magyar történeteknek csaknem legnehezebb része, elkészül, miről bővebben szólhatni annak idejében fen tartják magoknak alólírtak.

10. *Fényes Elek*: Magyarország' statisticája. II. és III. köt. Pest. 8r. E' munka szerzője szerény vallomása szerint, csak próba gyanánt tekintendő, azonban, ha figyelembe vesszük azon nagy nehézségeket, mellyekkel hazánkban a' statistikai munkák' készülése jár, többnek kell azt vallanunk próbánál, noha *Schwartner*' statisticájánál, nemcsak terjedelmére 's tárgyakra nézve, hanem minden tekintetben kevesebb, mert benne *Schwartner* három részre osztott két kötete egy kötetbe van összevonva. Vannak a' munkában hiányok 's némi apró tévedések. Például az I. köt. 229. lapján elősorolt lőpor-malmokhoz az öbudai előbb *Häckel*, most Prágában lakó *Rosenstein*' két lőpor-malmát is kellene említeni, mert ezen gyönyörű hajdani római vízvezetvény' forrásánál álló két malom, melly előbb 6—700 mázsa lőport állított elő, most is készít évenként 300 mázsát, mint e' malmok' felügyelője maga mondja és így figyelemre méltó. A' 3. kötet' 52. lapján mondatik, hogy a' magyar nemzeti museumnak van minden magyar fejedelemtől (*Etelén* kezdve

mostanig) idő szerint rendezett pénzgyűjteménye. Ez ohajtásnak is sok volna! De nálunk a' statisticus illy tárgyról még most balvéleménynél egyebet nem írhat, kivált ha nem Schoenwisner, hanem az ennél hitelesebbnek látszó nemzeti museum' gyarapodásainak hivatalos hirdetései után indul, mellyek között olvassa: »Attila első hún királynak ezüst emlékpénze 441-dik esztendő számmal (Tud. Gyűjt. 1834. I. 126.)« a' tévedés igen könnyen csúszik ki tolalából.

De felhagyva a' munka részletes taglalásával, mi nem tartozik czélunkra, őszintén meg kell vallanunk, hogy ez jelenleg az egyetlen munka, melly hazánk' bel- és külszerkezetét rajzolja; vezér elvei Schwartneréitől eltérők 's egészen más irányúak, benne a' Schwartner' ideje óta alapított intézetek megismertetése is, kivált az iskoláink' állását illető adatok és a' katonai végvidékről szóló szakasz, valamint majd minden fejezetben szőtt helyes észrevételek híven rajzolják felvett tárgyukat, minél fogva igen természetes, hogy ezen hazánk' mostani állapotját megismertető munka, mint korszerű általános tetszéssel fogadtatnék és nem csak hiányt, hanem szinte mindennapi szükségét pótol irodalmunkban, azért azt a' nagy jutalomra pályázók sorában jeljük (!) ki.

Bajza József. Luczenbacher.

9.¹

Vélemény Luczenbacher Jánosnak illy című munkájáról: A' szerb zsupánok, királyok és czárok pénzei 23 réznyomattal Budán 1843. 8r. 72 lap.

Nagy tárgyszeretettel dolgozott eredeti munka; több mint szerény címe mutatja, s mind a' pénztudományra, mind történeteinkre nézve felette érdekes.

Szerző már sok becseset adott e' nemben parlag irodalmunkban és igen helyesen jegyeztetett meg felőle, hogy a' történetírás e' segédtudománya mezején ő vítta ki magának az úttörés dicsőségét.

A' horvátok és szerbek' költözése, a' magyarok' idejövetele a' szláv istentisztelet és irás a' mostani austriai és török birodalomban lakó szláv népek' statisticája stb. röviden ugyan, de tudományos készütséggel és gyakorlott ítélettel adatnak elő, és a' szerzőnek ezek kidolgozásában számosabb kútfőket kellett használnia, mint a' mennyit idéz.

A' szerb' főnökök' életrajzaiban a' magyar történetekkel kapcsolatban álló viszonyokra van fő gond fordítva.

Figyelmünket az életírások élénken foglalják el, mellyek után a' nagy ügyességgel leírt főnök' pénzei adatnak elő külön réznyomatban és megmagyarázva.

¹ Főtitkári iratok. 1844. év. 36. sz.

A szerb lapokban e' munkáról két bírálat jelent meg, egyik a' pesti 1843-i »Szevbszki Liszt« 42, a' másik pedig a' belgrádi »Podunavka« 46. és 47. számaiban. Amannak szerzője Sztojakovity Sándor, emezé hihetőleg dr. Safárik. Az első s vele Paulovity szerkesztő megvallják, hogy e' munkában olly pénzek találatnak, mellyekről semmi szerb könyv nem tesz említést. A' második bíráló nyilván állítja, hogy azon 43 pénz között, melly e' munkában felhozott, ekkorig 28 vagy egészen ismeretlen, vagy csak igen ritka külföldi könyvekben volt megemlítve.

Ezekből az tetszik ki, hogy e' munka nem kevés pénzt hozott napfényre, mellyek eddig még a szerb irodalomban sem voltak ismeretesek.

Miért van e' két bírálónak a' munka' történeti részére nézve kifogása, azt a második bíráló akaratlanúl is nyíltan megvallja: »A' magyar írók, ugy mond, nem akarják megismerni, hogy ők olly nemzet, melly a szláv törzsökbe ugy van ültetve, mint az oltott gally a vén fa derekába.«

E' bíráló a' szlávokat Magyarországnak eredeti ős lakosinak tartja és ezért neheztel a' szerb pénzek' leírójára, mivel ez azt is tudja, hogy a' szlávok szláv nevezet alatt, Európában az V. század előtt épen nem jönnek elő.

Szinte gunt' űz e' bíráló a' szerzőnek azon jegyzetéből, a mellyen a' turupolyaiakat törökfiaknak nevezi: de illő volt volna tudnia, hogy e' jegyzet Du Fresné Glossariumában a' *turcopuli* szóra felhozott kútfőkből van merítve, e' hiteles kútfők pedig csakugyan többet nyomnak, mint a' bíráló szláv irányú pusztá okoskodása.

Ámbár e' két bíráló a' szerzőnek minden szláv szellemtől idegen tiszta történeti nézeteivel nem tud is megbarátkozni, még is mind kettő megismeri a' munka' becsét és azt, kivált a pénzeket illetőleg, a' szerb historiára nézve is valódi nyereségnek tartja.

Alulírt e' munkát a' nagy jutalomra pályázhatók sorába jegyzi és ha ettől elesnék azok' sorába, mellyek a' Gorove-jutalomra fognak versenyezni annak idejében.

Bajza József.

VISZOTA GYULA.

RÁSKAY GÁSPÁRRÓL.¹

1528. (decz. 19.) Esztery György Terebes várából »sabato post Lucie« Kassa város bírájához, Kakuk Mihályhoz írja, hogy »misimus cum praesentibus litteris quasdam litteras credentiales domini Caspar de Raska, cuius servitor cum litteris comprehensus est apud nos in captivitate sat.«

(Eredetije Kassa v. lvt. 1365/79. szám alatt.)

¹ Ráskai Gásparra 1518. és 1522-ből lásd Szabó Dezső, A magyar országgyűlések tört. II. Lajos korában cz. m. (1909) 232., 177., 184. és 57. ll.